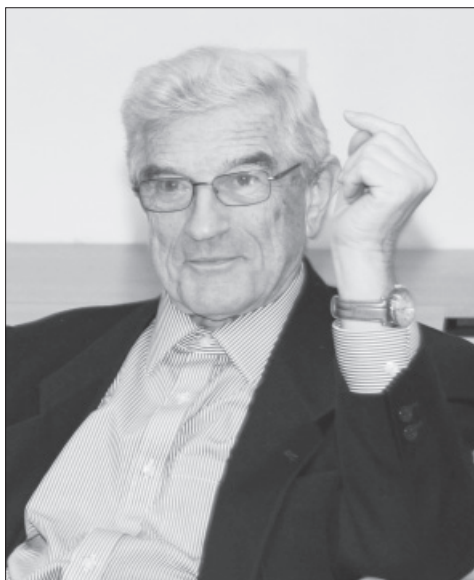

Urbánní sociologie se drží vcelku slušně...

Rozhovor s Jiřím Musilem

Jiří Musil (1928–2012) je oprávněně považován za jednu z nejdůležitějších osobností české sociologie. Pro sociologii města a bydlení pak představuje klíčovou postavu. Krom vedení Sociologického ústavu AV ČR, působení na Univerzitě Karlově v Praze ve Výzkumném ústavu výstavby a architektury a na Fakultě architektury ČVUT je jeho jméno spojeno s mnoha mezinárodními institucemi – Central European University, jejíž pražskou kolej vedl v letech 1992–1995,¹ European Sociological Association, které předsedal mezi lety 1999 a 2001, nebo s výzkumnou komisí Sociologie regionálního a městského rozvoje (Research Committee on Sociology of Regional and Urban Development) Mezinárodní sociologické asociace, kde působil od sedmdesátých let a v letech 1974–1978 a 1991–1994 byl jejím viceprezidentem.² Jeho práce vycházely jak v češtině, tak v angličtině, němčině či italštině a mnohé zahraniční publikace měly výrazný ohlas.

© Dana Fialová

Jiří Musil

Na jaře 2012 jsme prof. Jiřího Musila poprosily o rozhovor pro toto číslo Sociologického časopisu, ve kterém bychom se věnovali jak jeho vlastnímu příběhu setkání se sociologií města, tak pohledu na minulost i aktuální dění v rámci této subdisciplíny. Rozhovor tedy mapuje důležitá období jeho profesního života včetně cesty, jakou se dostal k sociologii města a sociologii bydlení. Musil v něm formuluje své ústřední názory na město a na jeho zkoumání, které rozvíjel i ve vlastní práci, a uvažuje také nad kritickým potenciálem sociologie města. Komen-

¹ Podle stránky CEU dostupné z: <http://www.ceu.hu/article/2012-09-25/jiri-musil-one-ceus-founding-fathers-dies>.

² Podle stránky o historii RC 21 dostupné z: http://www.isa-sociology.org/rcs/rc21_ht.html.

tuje v něm i rozdíly mezi perspektivami v sociologické teorii města, které nazývá strukturální a kulturní. Několik myšlenek, které tu zaznívají, rezonuje i s tvrzeními, která nabízejí stati zařazené do tohoto čísla.

S profesorem Musilem jsme si povídali v jeho obývacím pokoji, mezi knížkami, které zmiňoval a které vzal z knihovny, abychom si je prohlédli. Jak zaznívá v rozhovoru, měl ještě řadu plánů, jak je využít v další práci. Ani přepis rozhovoru a jeho podobu upravenou pro publikaci v Sociologickém časopisu však už bohužel nestihl schválit. Děkujeme jeho dceři MUDr. Haně Matějovské za přečtení rozhovoru a souhlas s jeho publikací.

Jste hlavní postavou československé sociologie města. Jak jste se dostal ke specializaci nebo zaměření urbánní sociologie?

Stalo se to tak, že jsem po skončení studií³ a po základní vojenské službě – bylo to v roce 1953 – začal hledat místo. A to nebylo snadné. Nakonec, jak to v životě bývá, mi jeden známý lékař, hygienik práce, pomohl k tomu, abych se stal – abych měl vůbec nějakou práci – dokumentátorem na Ústavu hygieny, který byl pokračováním Státního zdravotního ústavu existujícího už v první republice. Tam jsem pracoval rok a pak mi velice dobrou šanci poskytl člověk, kterého bych rád připomenul. Václav Burian z Olomouce, lékař a farmakolog, tehdy vedl Oddělení sídlišť a věnoval se otázce hygieny sídlišť. V tomto období se řešil problém venkova a Burian měl zajímavou myšlenku, že by se možná mohlo ukázat, že hypotéza o zdravém venkově není platná. A jediným způsobem, jak to prokázat, bylo jednoduše začít to empiricky zkoumat. Dělali jsme v podstatě takovou antropologickou práci – analýzu hanácké obce Příkazy. V rámci této studie jsem nabídl vypracování komparace statistických dat o úmrtnosti a nemocnosti ve městě a na venkově; jednou z prvních metodicky zajímavých prací pak byla „Úmrtnost města a venkova a její vývoj“. A tady jsme přišli na to, že se skutečně rozdíl mezi městem a venkovem mění. V dalším kroku se pak Oddělení sídlišť začalo zajímat o otázky přestavby měst. To byla nádherná nabídka a my jsme začali dělat analýzy vnitřní struktury měst. Teze, se kterými jsme pracovali, mi otevřely možnost aplikovat modely chicagské školy. K mým dobrým pocitům patří, že se mi již v roce 1958 podařilo vydat Statistickému úřadu studii o sociálně-hygienické struktuře českých měst, v níž jsem už pracoval s koncepcí koncentrické struktury. Dnes vím, že teorie koncentrických zón byla jakýmsi konstrukt, no ale chválá bohu, že někdo nějaký konstrukt, a tím pádem jakýsi ideální typ, měl. Pomocí tohoto ideálního typu se v třicátých letech po celém světě dělaly studie vnitřní struktury měst. V Evropě byla vůbec první studií ta, kterou zpracoval ve třicátých letech Zdeněk Ullrich o poměšťování pražského okolí. V této práci jsou vnitřní zóny rozpoznány podle schématu Antonína Boháče, demografa, který v roce 1923 publikoval velkou studii o Praze. Historicky byla jeho práce velmi důležitá a svou perspektivou byl svým způsobem i dál než chicagská škola,

³ Filozofická fakulta UK v Praze, obory sociologie a filozofie.

protože více zohlednil čas a sledoval vývoj vnitřních zón od prvního sčítání až do roku 1921, kdy bylo velké prvorepublikové sčítání. A na tyhle práce jsme vlastně na Oddělení sídlišť navázali.

Jak se v té době čeští vědci dostali k těmto teoriím?

Já se to snažím propátrat. Představte si, že mám knížky s poznámkami Zdeňka Ullricha z dvacátých let. Když emigroval, předal je svému asistentovi Ferdinandu Kolegarovi a ten, když emigroval, je předal mně. Říkám to proto, že mezi sociology, kteří se etablovali v šedesátých letech, je módní teze o neexistenci kontinuity. Ale je chyba odříznout prvorepublikovou sociologii od té současné. Říkám těm spojnicím Punkvy, podzemní řeky, které nejsou významné, ale jsou tu. Sám Ullrich měl původně větší zájem o sociologii venkova – když se podíváte na kapitolu o sociologii venkova v jedné z těch knížek, je nejvíc počmáraná. Teď to analyzuji a jsem přesvědčen, že to byl právě Ullrich, který zkřížil českou demografii Antonína Boháče s americkou humánní ekologií. Ustavil skupinu lidí, která zkoumala proces poměšťování, proměny venkova. Ke studiu města se dostali přes sledování dopadů urbanizace na okolí velkých měst.

A jak jste sám začal používat teorie chicagské školy?

Já jsem pak dělal kandidátskou práci, která se opírala o rozbor Prahy, Brna, Olomouce a taky některých menších měst, jako byl Písek nebo Tábor (studie z těch menších měst jsme nikdy neuveřejnili). No a výsledkem byla disertační práce, která už byla explicitně založena na přístupu humánních ekologů. Pak se stala jedna pro můj vývoj důležitá věc. Po sčítání v roce 1960, myslím v roce 1963, jsem napsal a publikoval studii explicitně nazvanou „Vývoj ekologické struktury Prahy“. Ta pak vyšla v Anglii a byla zařazena do čítanky *Urban Sociology*, kterou uspořádal Raymond Pahl.⁴ V této studii jsem zauvažoval o nových nerovnostech vznikajících v rámci socialismu, a tím, že to vyšlo v angličtině, jsme se dostali více do kontaktu s Ivanem Szelényim. Oba jsme zastávali, i když já malinko méně, teorii, že socialistické země se vlastně vyznačují nedostatečnou urbanizací. On tu *teorii nedostatečné urbanizace*⁵ prosazoval s mnohem větší energií a spojoval ji navíc velice vtipně s konceptem nových nerovností v rámci socialismu. Mimochodem, ty nerovnosti se vázaly na urbanizaci tím, že výstavba bytů nestačila sledovat tvorbu pracovních míst ve městě, čili se musela nahradit dojížděnkou. Tím pádem zůstávala spousta zaměstnanců ve městech nebo v městském průmyslu bydlet venku. Největší dojížděnka a největší rozvoj autobusové dopravy byly vlastně způ-

⁴ Musil, J. 1968. „The Development of Prague's Ecological Structure.“ Pp. 232–259 in R. E. Pahl (ed.). *Readings in Urban Sociology*. Oxford: Pergamon Press.

⁵ Teze nedostatečné urbanizace byla formulována v publikaci Szelényi, I., G. Konrad. 1974. „Social Conflicts of Under-urbanization.“ Pp. 206–226 in A. A. Brown, J. A. Licari, E. Neuberger (eds.). *Urban and Social Economics in Market and Planned Economies*, vol. 1. New York: Praeger.

sobený politickým rozhodnutím, respektive nedostatkem zdrojů pro korelaci bydlení a práce. Byly to práce, které měly makrosociální přístup, a musím říct, že se mi to dodnes zdá být takovou důležitou částí sociologie, která se snaží hledat nerovnováhy v jednotlivých částech ať už fungující, nebo nefungující struktury. A od té doby mě to poutalo, i když se přiznám, že když jsem pak pracoval v Anglii, kde jsme původně chtěli zůstat, tak jsem udělal možná ne příliš rozumný krok, že jsem urbánní sociologii nechal a pokoušel jsem se dělat jakousi teoretickou větev sociologie. A ono to není jednoduché, když nemáte ten jazyk úplně v rukou.

Věnoval jste se i sociologii bydlení...

V roce 1958, po pěti letech práce, jsem odešel z Ústavu hygieny. V té době se dělaly takové trapné věci, jako prověrka třídního původu lidí ve výzkumu. To byla absurdní situace. Ve Výzkumném ústavu výstavby a architektury (VÚVA) tehdy pracoval velice dobrý ekonom se sociologickou orientací Vladimír Wynnyczuk, který dělal empirické studie. Vyhodili ho proto, že jeho táta, Bělorus, měl za první republiky malinké nakladatelství. Když Wynnyczuk ztratil místo, já jsem se na něj obrátil, protože my jsme se trochu znali, a zeptal jsem se ho, jestli by považoval za podraz, kdybych se přihlásil do konkurzu na to místo po něm, na které začali okamžitě někoho hledat. A tak jsem opustil Ústav hygieny a přešel jsem do ústavu, který byl řízen lidmi od Bati, baťováky. To ani nevíte, jak důležité toto pozadí bylo. Celá idea založit ústav, který by se systematicky zabýval politikou bydlení a obecnou koncepcí pro typizaci a rozvoj bydlení či ekonomii bydlení, to všechno bylo tlačeno těmito idealistickými lidmi, byť byli členové komunistické strany. Jejich vůdčí postavou byl Jiří Voženílek, jeden z představitelů české avantgardy z třicátých let, typický muž první republiky. A taky trochu utopický. Udělal kolektivní dům ve Zlíně, který samozřejmě vůbec nefungoval tak, jak si představoval, protože tyhle myšlenky byly spíše ideologické a postrádaly cit pro sociologické jemnosti.

Speciální složkou, která mě přitahovala a zároveň byla praktická a žádaná, byla právě sociologie bydlení. Byla typickým představitelem toho, čemu říká Peter Wagner druhá modernita. Zkrátka a dobře, tehdy existovala představa, že znalost bytového systému umožní dělat racionální politiku v rámci širokého rámce socialismu. Byla vázána na koncepci společnosti, jejíž součástí byla taky industrializace a hromadná produkce bydlení, čili přechod na jakousi „konfekci“. A já jsem vždy kolegům architektům říkal: tak podívejte, když začali Rolný a Nehera v Prostějově dělat konfekci – to byly dvě firmy, které začaly jako jedny z prvních dělat naprosto moderní konfekci u nás –, tak věděli, že bez velice důkladné antropologické studie různých kombinací proporcí lidského těla to nepůjde. Podob lidského těla je strašně moc, ale ne zas tak moc, aby se to nedalo shrnout pod několik určitých typů. Takže i my vlastně musíme přemýšlet o typologii rodin, jejich vývoji a budoucnosti a trendech, které existují uvnitř rodinných struktur.

Na ústavu výzkumu výstavby a architektury jsem tedy rozvinul další větev, kterou byla sociologie bydlení. Bylo to totiž v období, kdy již bylo zřejmé, že se nějak musí změnit vnitřní struktura bytů. Do té doby byla vázána na první typové podklady, které v podstatě předpokládaly byty pro rodiny o dvou obytných místnostech. Současně se nestavělo dost bytů a obecně byla bytová otázka v dost špatném stavu. Takže vznikl dokument o bydlení, který v rámci centrálního plánování určil zvýšení investic do této oblasti, uvažovalo se o nových technologických systémech a někoho napadlo, že by nebylo nezajímavé ve všech krajských městech udělat výstavy, které by v měřítku jedna ku jedné představovaly různé varianty bytů pro modální typ rodiny nebo domácnosti. Ty modely byly zařízené nábytkem, protože měly představovat byty připravené k bydlení. A nás pak napadlo, že když už to budeme dělat, bylo by zajímavé požádat lidi, kteří přijdou na výstavu, aby vyplnili velice malý dotazník. Odpovídali, který z vystavených typů by se jim nejvíce líbil. Těmi byty prošly v České republice desítky tisíc obyvatel a my jsme najednou měli horu dat, ze kterých jsme věděli, jak staří byli ti lidé, jaké měli vzdělání, přibližně jsme se snažili dostat se k informaci o jejich příjmu, zda byli z města nebo venkova a celou řadu dalších klasických ukazatelů statusu. A výsledek byl zcela předvídatelný. V ústřední volbě, jestli chtějí spíš větší místnosti a menší počet místností nebo naopak menší místnosti a větší počet místností, byly naprosto průzračné korelace se sociálními indikátory. Pokud to byli městští obyvatelé s vyšším vzděláním, tak ti samozřejmě chtěli tu větší členitost, zejména pokud byla žena zaměstnaná. No a my jsme vyvodili, že uvnitř společnosti existuje trend, který proměňuje nároky na bydlení. Navíc do tohoto procesu vstoupily konference o budoucích formách bydlení, kde hrál velickou roli profesor Švejcar, pediatr, který zdůrazňoval, že musí existovat dětská ložnice, že je nutné oddělit prostor pro dítě od spaní rodičů. Z toho všeho najednou bylo jasné, že se při nepatrném zvýšení celkové plochy bytu musí zvýšit počet místností. Že původní dvě plus jedna se musí změnit na tři plus jedna – dvě ložnice, obývací pokoj, případně navázat kuchyni na obývací prostor.

Zmínil jste, že jste v mezičase působil i v Anglii...

To anglické období vzešlo z toho, že jsem byl v jedné sovětské publikaci – myslím, že to byla *Bílá kniha o Československu*, v reakci na kterou vyšla pak naše *Černá kniha*⁶ – obviněn společně s mým přítelem Sašou Klimentem, synem ruských migrantů, že jsme špioni Izraele. A protože vím o chybě, kterou udělal můj

⁶ Dokument *K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků* vydaný v roce 1968 Tiskovou skupinou sovětských žurnalistů v Moskvě. Podle Ústavu pro studium totalitních režimů se jednalo o propagandistickou publikaci, zdůvodňující okupaci. Dostupná z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/srpen1968/bila-kniha.pdf>. *Černá kniha* představovala soubor anonymních dopisů, které obdržela redakce deníku KSČ Nová Svoboda v Ostravě. Dostupná na portálu *Moderní dějiny*: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/cerna-kniha-anonymni-dopisy-z-roku-1968/>.

otec v roce 1939, řekl jsem ženě: „Poslyš, půjdeme odsud, to je nebezpečné.“ To se stalo v roce 1968. A já jsem si prostě řekl, že zkusíme odejít, protože to může skončit velice špatně. Moje žena tu nechala maminku, vdovu. Já jsem dostal dokonce *tenure* na London School of Economics (LSE). Mohl jsem tam doživotně zůstat.

Jak se Vám to povedlo?

Myslím si, že věci jsou jednoduché. Jednak jsem už byl znám, protože po zmíněné studii o pražské ekologii jsem ještě vydal několik věcí v angličtině. Regulérním členem katedry sociologie na London School of Economics (LSE) jsem se stal díky Ernestu Gellnerovi. Ernest Gellner je pro mě strašně důležitá postava, přítel, který pak přednášel na Středoevropské univerzitě. Napsal mnoho pěkných hlubokých knížek, některé jsme s ženou překládali.⁷ Vám je asi znám především díky pracím o nacionalismu, ty ale nejsou tím nejsilnějším, zdá se. Silnější je jeho teorie modernity.

LSE byla tehdy taková smíšená, už nebyla tak levicová jako na začátku. Byla plná gigantických lidí jako Hayek nebo Popper. Když jsem chodil do *Senior Common Room*, to bylo místo, kde se po obědě sedělo a povídalo, tak jsem tam viděl ty giganty v živé podobě. A navíc, já jsem měl Anglii vždy rád, přitahovala mě z mnoha důvodů. Anglická sociologie mně připadala vždy taková věčná, realistická. A také mě lákala pro tu silnou liberální větev myšlení a úsilí kombinovat svobodu s nezbytnou a nutnou dávkou soudržnosti, vědomě programované. Dnes, zpětně, když se dívám na svůj život, vidím, že to byl velice silný motiv.

Ale po určité době v Anglii jsem najednou zjistil, že moje žena je nešťastná, protože tady v Praze zůstala stará paní, která za námi pouze jezdila. To byl jeden motiv pro návrat. Dalším motivem bylo, že ona totálně ztratila *raison d'être*, profesionálně. V Československu sice byla při prověrkách v roce 1949 vyhozená z univerzity, ale podařilo se jí najít smysl pracovní činnosti v překládání. Ale v Anglii nic. Co může dělat překladatelka specializovaná na franštinu a češtinu? Najednou v nás začaly růst takové pocity... A spousta lidí odsud přijížděla, ještě když to šlo, a pořád říkali: ono to není tak katastrofální. Ono to *bylo* katastrofální. Ale zkrátka a dobře, tak jako Kunderovi hrdinové jsme se rozhodli, že se vrátíme. Teď můžu říct, že si myslím, že to bylo správné rozhodnutí; odhadlo realističtěji moje možnosti.

Kupodivu mě po tom návratu vzali zpět do ústavu; jaksi legalizovali ten můj odchod. Mimochodem, pokud jde o výzkum města, ono to bylo i pochopitelné. Plánujete-li hospodářství centrálně, tu sociologii města potřebujete. Já jsem pak napsal jednu stať,⁸ která byla velice oceňována na západě. Byla přednesena ve Varně a v podstatě otočila pohled na roli sociologie pro územní plánování

⁷ Manželkou Jiřího Musila byla překladatelka Eva Musilová, roz. Hirschová (1925–2009).

⁸ Musil, J. 1969. „Urban Sociology and Planning: Examples of Sociological Research Relevant to Planning Problems in Some European Countries.“ *University Working Papers*, no. 6. Centre for Environmental Studies.

– namísto tázání se po roli „sociologie pro územní plánování“ se soustředila na „sociologii územního plánování“, pozadí plánování. Zrelativizoval jsem tu velkou pravdu, předpoklad, že plánovači mají v rukou nějaké linky téměř k Pánu Bohu, že ví, co bychom měli dělat. Sociologie má pak vůči nim služební roli. A já jsem to otočil a řekl jsem, jaké jsou podmínky, za kterých pracují, jaké jsou vnitřní rozpory; prostě jsem udělal sociologickou analýzu plánování, a to se strašně líbilo Britům.

Jedna ze zajímavých věcí na vašem příběhu je, že jste před rokem 1989 publikoval anglicky a vaše práce se dostaly do zahraničních publikací. Jak to fungovalo? Když jste napsal studii, jak jste se vůbec rozhodl, že ji budete publikovat v zahraničí, a jak jste to pak udělal? Setkával jste se s lidmi, se kterými jste vedl debaty skrze psané texty?

Za prvé, občas sem přijeli v šedesátých, a dokonce i v padesátých letech odvážnější lidé ze západu, kteří věděli, že všechno je složitější. A mezi nimi byl například Ray Pahl, ale taky David Donnison, což byl veliký muž, se kterým jsem doteď v kontaktu. A vznikla přátelství. Jednoduše to stálo na lidských vztazích. Naprosto neznámou kapitolou v české sociologii je například kontakt malé skupiny lidí, do které patřil Musil, Illner, Falťan a ještě pár dalších lidí, kteří se účastnili pravidelných velkých ročních setkání polských a západoněmeckých sociologů města a bydlení. Vtáhli nás Němci a Poláci. Vždy, když jsem tam jel, žádal jsem o souhlas s účastí na polské konferenci. A tam už jsme se odvažovali mluvit normálně – Poláci byli například naprosto otevření. Z jednotlivých setkání vzešlo množství monografií. Jsou tam vždy německé, polské i československé práce. Rád bych o tom ještě někdy něco napsal.

Je to všechno, z osobního hlediska, nesmírně těžké. Musím se přiznat, že jsem se radě lidí v té době vyhýbal. Jednoduše jsem byl raději, když o mně tady nikdo nic nevěděl. Takže jsme dělali spíš věci, které šly ven. Ale přitom celkem nerozumím, jak to bylo možné, protože když jsem vydal část knížky, která vyšla ve Spojených státech, tak to přece někdo musel na ústředním výboru schvalovat. A přitom jsem tam už některé věci naznačoval. Byla to knížka o urbanizaci a moje teze byla, že dějiny zdejších koncepcí osídlení byly v podstatě procesem *ústupu* od jakéhosi ideálního předpokladu maximální rovnosti životních šancí a situací ve všech částech území. Původně vzniklo velké množství střediskových obcí, aby obyvatelé měli stejný přístup ke službám. Každé dítě mělo mít stejný přístup ke střední škole, nemocnice měly být pro každého dostupné do určité vzdálenosti, stejně tak notáři atd. Jenomže tohle bylo ekonomicky neudržitelné. Takže už za komunistů byl patrný odklon od sociálních hodnot nebo cílů k hodnotám v podstatě ekonomickým. Ale stejně na to, co jsem napsal, nikdo nic neřekl.

A co se pro Vás změnilo po roce 1989? Působil jste pak na Středoevropské univerzitě...

Napřed mě moji přátelé poprosili, abych se stal ředitelem obnoveného Ústavu sociologie, který předtím splynul s filosofií. Já jsem tam působil asi nesmírně tvrdě. Musel jsem některé lidi požádat o odchod, a to mi asi nikdy nezapomenou.

Nebyl jsem tam dlouho, protože se na mě zlobili ti lidé, dobří, kvalitní, kteří byli demokraticky a liberálně orientovaní, ale trvali pořád na zaměření toho ústavu tak, jak byl. Já jsem s tím chtěl hnout spíš směrem – a teď se nedivte – ke kulturní orientaci, a oni se zaměřovali spíš strukturálně. A doprostřed toho přišel George Soros s takovým krásným bláznivým nápadem, že udělá univerzitu, která bude ignorovat státní hranice. Dodatečně se ukazuje, že to skutečně nebyl realistický nápad, i když byl fantastický. Na Středoevropské univerzitě jsem určitou dobu působil v Praze, než nás Češi vyhnali, a pak jsem jezdil mnoho let do Budapešti a do Varšavy. V podzimním semestru jsem si vždy ve čtvrtek sedl do letadla a letěl do Budapešti. V letním semestru jsem pak jezdil na týdenní moduly do Varšavy. V Budapešti jsem byl členem oddělení historiografie. Dělal jsem například přednášky o sociologii a jejím vztahu k historiografii a o komparativní historiografii. Také jsem měl standardní kurz urbánní sociologie, který jsem později rozšířil směrem k evropské regionální sociologii.

Jak se z perspektivy vaší vlastní práce dnes díváte na současnou sociologii města? Jak na českou nebo československou, tak na zahraniční?

Především se na ni dívám z pohledu na situaci sociologie obecně. A ta celosvětově není dobrá. Sleduji vytrácení diskurzu o hlavních otázkách, problém definovat sociální a sociálno. Nejzřejmější je tento trend ve Spojených státech – snad nejvíc publikací ve Spojených státech je věnováno právě *krizi sociologie*. Evropa je v tomhle směru jaksí klidnější. Obecně ale obor jako celek bojuje o své uznání především vůči dvěma jiným společenským oborům, a to ekonomii a politické vědě. Tyto obory přitom akceptovaly řadu sociologických principů. Co se týče urbánní sociologie, ta se drží vcelku slušně. Podle mě je to mimo jiné tím, že se zabývá sociálním smyslem předmětů a prostoru. Hmota se přeci jenom mění pomaleji. A současně každá věc – okno, dveře – má význam, smysl a sémioticky něco sděluje. Sociologie města je zároveň hodně pluralistická. Nepředstavuje jeden směr, ale najdeme v ní vedle sebe čtyři silné složky. V minulosti to byla institucionální sociologie města, kterou představoval například A. I. Bláha. Pozdější sociologie města byla morfologická. Čerpala inspiraci nejen z amerických přístupů, ale také z Durkheima a Halbwachse. Další větve pak jsou sémiotická neboli kulturní sociologie města a pak je větev behaviorální. A když se podíváte na literaturu z oblasti sociologie města, tak se v ní objevují tyhle čtyři proudy, které se navzájem nevylučují, nýbrž naopak alespoň trochu vystihují složitost samotného fenoménu.

Díky celkovému růstu významu subjektivních prvků v sociologii obecně roste počet publikací, které se věnují těm „jemnějším“ stránkám sociologie města. Ty byly vedle institucionální a morfologické větve sociologie města zanedbávané. Myslím si, že právě ty behaviorální stránky života ve městě jsou velmi zajímavé. To, co se označuje jako *behavioral settings*, působení konkrétního prostoru na chování lidí, emocionální konotace různých prostorů, třeba i v sexualitě, nebo to, jak určitý typ prostoru může navodit snadnější sociální interakci.

Jaké jsou tedy podle vás výzvy pro současné sociology a socioložky města?

S rostoucí mírou individualizace, se kterou souvisí rostoucí význam neprobádaných subjektivních prvků, se z oboru trochu vytrácí aplikace strukturálních hledisek. A na druhé straně, rostoucí pozornost vůči subjektivním, kulturním a behaviorálním prvkům zase nenachází odběratele – tyto věci se příliš nedají regulovat. Myslím, že v důsledku návratu ekonomických omezení pravděpodobně znovu naroste potřeba posilovat a reflektovat veřejný zájem. Nositelem veřejného zájmu přitom nemusí být nutně stát. To můžou být komunity nebo jiné veřejné složky. A může se stát, že sociologie města bude víc tlačena, aby pracovala s konkrétními městy a s jejich politikou, protože právě komunální politika bude vždy důležitá. Domnívám se, a myslí si to mimochodem i řada liberálních ekonomů, že právě v prostoru měst není trh jediným dobrým mechanismem, který by měl udržovat strukturu v rovnováze. Předpokládal bych proto posun k modernímu institucionalismu, který by nehledal nějaká obecná pravidla, ale přizpůsoboval by se konkrétním situacím.

Současně se ale sociologie města bude měnit v sociologii metropolitních oblastí. Protože už nejsme svědky kontrastu mezi městem a venkovem, ale kontrastu mezi těžko popsitelnými metropolitními shluky a zbytkem, který je téměř nepopsatelný. Struktura industriálního města byla důsledkem dělby práce mezi jednotlivými částmi města, které se ale najednou začíná roztahovat do velkého metropolitního okruhu, kde se jednotlivé části původně oddělených měst stávají součástí dělby práce v metropolitní oblasti. To dává vzniknout jiné morfologii i sociální ekologii. Říkám to ale příliš obecně.

Co se týče našeho kontextu, tak pokud před rokem 1989 v Československu existoval odklon od sociálních k ekonomickým hodnotám, to, co se děje teď, je pokračování tohoto trendu, někdy až ad absurdum. Na uživatele se přenáší náklady, musí za službami jezdit do daleko větších vzdáleností. V metropolitních oblastech je to lepší, ale ten zbytek, ty periferie... Jak ti lidé k tomu přijdou? Vždyť jsou stejnými občany. V tomhle jsem si asi zachoval něco z toho socialismu, i když je to paradoxní. Tehdy jsem byl trochu pronásledován ultralevicí a dnes jsem považován za jakéhosi podivného obhájce některých rysů socialismu.

Víte, je to prapodivné. Ten formální způsob myšlení, ten model, je vždy zezáčátku velmi atraktivní. Liberální demokracie – no nádhera, co může být lepšího? Ale dnes už bych říkal – co kdybyste místo toho liberální použili *sociálně-liberální*? Sociální liberalismus je velice důležitá větev myšlení. Všichni velcí lidé 20. století nechtěli komunismus, ale nechtěli ani *laissez faire* – *laissez passer*. V podstatě se hledala varianta, která by byla schopná to kombinovat.

Já jsem se dřív strašně hádával s Kellerem. Teď už se ale vůbec nehádám. Varoval před situacemi, do kterých se dostaneme. Je geniální v tom, že právě těm, kteří tak doufají, že budou ti vyvolení, říká, že není šance. Já se domnívám, že slušná společnost a šťastnější lidé budou tam, kde bude zachována jakási rovnováha mezi kreativitou, svobodou, individualitou na jedné straně a jistou základní mírou soudržnosti na straně druhé. To má své praktické důsledky. Není napří-

klad možné rušit školy kvůli tomu, že je tam míň než sedmnáct dětí. To nejde. Ale naše slabost je, že my nemůžeme samotnou veřejnost přesvědčit, že rovnost životních šancí je stejnou hodnotou jako zisk. Nejdřív si lidé libovali ve velkých prodejnách za městem, ale teď najednou začínají chápat, že babička, která bydlí na vesnici a nemá tam příbuzné, se nedostane k potravinám a jiným věcem, které potřebuje, nechce-li upadnout do nestandardního života. Takže člověk se pomalu znovu začíná zlobit. Zlobte se taky!

Rozhovor vedly Slavomíra Ferenčuhová a Lucie Galčanová, v Praze 21. 6. 2012.